

by reflexie, prispeje ku kompletnejšiemu typu uvažovania o prírodnom i o ľudskom svete. Nazdávam sa preto, že by bolo vhodné v čo najkratšom čase oboznámiť i nášho čitateľa s in-

ciatívmi a ambíciami feministickej filozofie a pripraviť v niektorom z našich vydavateľstiev antológiu z textov reprezentujúcich jej hlavné trendy.

Etela Farkašová

SOCIALISTOM VŠETKÝCH KRAJÍN — DEMYSTIFIKÁCIA JEDNEJ UTÓPIE

F. A. HAYEK: Cesta do otroctví. Praha, ČSAV 1990, 180 s.

Vďaka bdelému oku marxisticko-leninskej ideológie s jej monopolnou kontrolou informácií sa domáci čitateľ nemal možnosť zoznámiť s dielom F. A. Hayeka — nositeľa Nobelovej ceny za ekonómiu (1974). Prienik do myšlienkového sveta autora, ktorý prenikavo zasiahol do oblastí na pomedzí ekonómie, filozofie a politológie, predstavuje český preklad jeho najznámejšej práce, v ktorej odhaľuje a rozoberá zdroje napájajúce kolektivistické socialistické doktríny a varuje pred dôsledkami centrálného totálneho plánovania.

Okrem dvoch predslovov k anglickému a americkému vydaniu, úvodu a záveru je obsah knihy členený do pätnástich kapitol. Leitmotívom Hayekových úvah, podopretých vecnou argumentáciou, je téza, že isté podoby plánovania neodvratne vedú k ohrozeniu otvorenej slobodnej spoločnosti, pričom, ako konštatuje sám autor, „nejdôležitejšou zmenou, ktorou rozsáhlé štátné riadenie plodí, je psychologická zmena, proměna charakteru lidí“ (s. 14).

V prvej kapitole s názvom *Opuštěná cesta* (s. 25—34) Hayek líči súmrak a eróziu liberálnych hodnôt na prelome 19. a 20. stor. a rozmachu socialistických ideí so zreteľom na osudy socialistického učenia v Nemecku. V tejto súvislosti treba čitateľa odkázať na dielo *Verfall und Missbrauch der Vernunft*, ktoré sa podrobne zaoberá filozofickými zdrojmi socialistických utópií. Vzostup a rozšírenie

socializmu, ktorý pod prísľubom väčšej slobody získal podporu širokých mas, podáva druhá kapitola *Velká utopie* (s. 34—39). Hayek tu upozorňuje, že v socialistickom výklade sloboda de facto značí len iné označenie pre moc. Z tohto aspektu skúma podobnosti medzi fašizmom a komunizmom, dvomi formami totalitných hnutí, ktoré poznačili tvár 20. stor. Ťažiskom úvah je interpretácia následkov centrálného plánovania, v pozadí ktorého sa ukrýva viera v možnosť nahradiť rozumom neosobné mechanizmy neviditeľnej ruky v každej sfére spoločenského života. Preto neprekvapuje, že rozmanitým aspektom plánovania je venovaná podstatná časť knihy. V tretej časti *Individualismus a kolektivismus* (s. 30—47) sa skúmajú dve základné podoby spoločenského života s dôrazom na objasnenie povahy totálneho plánovania. Treba podčiarknuť, že ide o plánovanie, resp. o tie jeho podoby, ktoré sú zviazané s takými či onakými ideálmi v oblasti distribúcie (s. 40). Námietky Iavicových oponentov, že Hayek neakceptuje intervencie štátu, sú úplne bezpredmetné, keďže ostrie Hayekovej kritiky mierí proti plánovaniu zameranému voči konkurencii ako neosobnej regulácii individuálnych úsilí, pričom Hayek si je plne vedomý, že konkurencia nie je všemocná a fungovanie spoločnosti vyžaduje zasahovanie štátu. „Fungování konkurence vyžaduje nejen adekvátní organizaci určitých institucí, jako jsou peníze, trh a infor-

mační kanály — niektoré z nich nemôže súkromé podnikání nikdy adekvátne poskytovať, totiž ty, ktoré závisí priamo na existencii vhodného právneho systému, ktorý bol vytvorený jak k zachovaniu konkurencie, tak k tomu, aby z této konkurencie vyplynul čo najväčší možný užitek“ (s. 43). Argumenty v prospech konkurencie obsahuje štvrtá kapitola *Nevyhnutelnost plánování* (s. 47—55). Konflikty medzi plánovaním a demokraciou sa tematizujú v piatej kapitole *Plánování a demokracie* (s. 56—66), kde sa rozvíja problematika inštitútov demokracie a akcentuje sa, že demokracia v duchu liberalizmu neznamená zdroj moci, ale jej obmedzenia. Na tieto reflexie nadväzuje analýza tzv. panstva zákona v šiestej kapitole *Plánování a panství zákona* (s. 67—78). Práve prítomnosť formálneho zákona kontrastujúceho s predmetnými obsahovými pravidlami vytvára záruky pre rovnosť pred zákonom, ktorá je opakom svojvôle.

Tvrdenie, že politická sloboda je fundovaná tzv. ekonomickou slobodou, je usvedčené z demagógie v kapitole siedmej s titulom *Ekonomické řízení a totalitarismus* (s. 78—87). V kapitolách VIII. *Kdo, komu* (s. 88—101), IX. *Jistota a svoboda* (s. 101—111) a X. *Proč se ti nejhorší dostávají nahoru* (s. 111—123) autor analyzuje kontroverzné ideály a populistické heslá socialistických doktrín. Hayek obhajuje ako záštitu individuálnej slobody dôsledné oddelenie ekonomických a politických cieľov, čo všetky totalitaristické kolektivistické ideológie pod rôznymi zámienkami zavrhnúť.

V XI. kapitole *Konec pravdy* (s. 123—131) sa interpretuje problematika etiky, pričom sa pozornosť čitateľa zameriava jednak na inverziu významu a zmyslu slov v totalitných režimoch, podporovaných propagandou, jednak na rozklad morálnych hodnôt,

na ktorých stojí individualistická európska civilizácia. Ani pojem pravdy neostáva ušetrený mocenskej manipulácie a „stáva sa z ní niečo, čo určuje autorita, čemu sa musí veriť v zájmu jednoty organizovaného úsilí a čo je možné meniť podľa toho, jak to bude toto organizované úsilí vyžadovať“ (s. 129).

Tragédiu kolektivistického hnutia vidí Hayek v tom, že „... na začiatku chce učiniť rozum nejvyšší instancí a že končí zničením rozumu, pretože chybné chápe proces, na ktorom závisí rúst schopnosti myslet“ (s. 131). Autorove myšlienky vyznievajú ako apoteóza intelektuálnej slobody, tolerancie, ideovej rozmanitosti, ktoré konštituujú duchovný život, kde nikto nemá právo vnucovať iným svoju vieru.

Napätie medzi ideou organizácie a slobody je objektom skúmania XII. kapitoly *Socialistické kořeny nacismu* (s. 132—142). Toto napätie sprevádza socialistické vízie od ich vzniku a ako ukazuje Hayek, nástup fašizmu v Nemecku, ale aj inde, bol pripravený socialistickou antiliberálnou orientovanou indoktrináciou. V XIII. kapitole *Totalitári kolem nás* (s. 142—154) si všíma ohlasy a tendencie nemeckého myslenia v Anglicku (E. H. Carr, C. H. Waddington) a opisuje spôsob, ako čeliť nebezpečenstvám plynúcim z monopolnej organizácie priemyslu.

V XIV. kapitole *Materiální podmínky a ideální cíle* (s. 156—167) hodnotí Hayek pokusy zaodiť staré heslá o spravodlivosti, rovnosti a slobode do ekonomického jazyka. V záverečnej kapitole *Budoucnost mezinárodního řádu* (s. 167—179) autor nepredkladá zaručené recepty, ako má vyzerat budúcnosť spoločnosti, ale naznačuje cesty, ako sa vyhnúť novodobému otroctvu, ktoré ľudstvu pripravujú plánovači rôznych zafarbení. Krédo autora možno

lapidárne vyjadriť jeho vlastnými slovami: „Vůdčí princíp, že politika svobody pro jednotlivce je skutečně jedinou pokrokovou politikou, zůstává pravdivým dnes stejně jako v 19. století“ [s. 180].

Recenzovaná práca, ktorá sa dostáva do rúk čs. čitateľa, povahou svojich vonkoncom nie antikvovaných problémov a formou výkladu núti čitateľa priamo i nepriamo vymaniť sa

zo starých väzieb na myšlienkové stereotypy, podnecuje jeho intelektuálne potencie, zasahuje zasunuté vrstvy jeho osobnej skúsenosti a zbavuje ho falošných ilúzií. Štyri desaťročia komunistickej totality zanechali značnú intelektuálnu spúšť: ostáva dúfať, že Hayekovo dielo príspeje k prekonaniu neblahého autoritatívneho dedičstva na poli spoločenského bádania.

Tatiana Sedová

ĽUDSKÝ DOKUMENT A DOKUMENT DOBY

S. F. COHEN: Bucharin. Političeskaja biografija 1888—1938 [Bucharin. Politický životopis 1888—1938]. Moskva, Izd. Progress 1988, 574 s.

Monografia známeho amerického historika a sovietského profesora Princetonskej univerzity, je prvým serióznym vedeckým bádáním, ktoré doteraz v najväčšej šírke a hĺbke zachycuje bohatú politickú a teoretickú činnosť N. I. Bucharina, jedného z najvýznamnejších sovietskych politických činiteľov, výnimočne erudovaného vedca a novinára. Prvé americké vydanie vyšlo už v r. 1973 a kniha bola preložená do deviatich jazykov. Autor na pozadí zložitého a protirečivého predrevolučného a porevolučného vývoja v Rusku meritórne sleduje významný Bucharinov zástoľ vo všetkých spoločensko-politických udalostiach, zdôrazňuje jeho nesporný prínos k rozvoju politickej ekonómie, filozofie a sociológie, ukazuje historickú úlohu a skutočný význam reálnej „bucharinovskej alternatívy“ stalinizmu, najmä v osudnom období rokov 1928—1929. Usiluje sa o objektívne hodnotenie Bucharina a zaujatie vlastného stanoviska ku všetkým historicky významným etapám budovania socializmu v ZSSR.

Recenzovaná kniha má obsažné predslovy k trom rozličným vyda-

niam, desať kapitol a epilóg. Je napísaná problémovo-chronologicky. Výnimku tvorí štvrtá kapitola, ktorá má názov *Marxistická teória a bolševická politika: Bucharinova „Teória historického materializmu“* a v ktorej autor podáva vlastnú argumentovanú interpretáciu slávnej Bucharinovej knihy. Výslovne nesúhlasí s tými kritikmi, ktorí obviňovali Bucharina z „determinizmu“, jeho koncepciu spoločenského vývinu pokladá za najzávažnejší prínos k rozpracovaniu a systematizácii marxistickej teórie v dvadsiatych rokoch. S. Cohen hodnotí Bucharinov pokus o rozpracovanie marxistickej sociológie ako svojho druhu jedinečnú odvážnu koncepciu a odvážne bádanie. V tejto súvislosti pertraktuje aj názory niektorých ďalších „hľadajúcich marxistov“ tohto obdobia.

Stredobodom prvej kapitoly okrem základných životopisných údajov a výstižných charakteristík osobnosti Bucharina je vyčerpávajúca analýza vzťahov medzi Leninom a Bucharinom, a to viacerých dlhotrvajúcich názorových rozdielov medzi nimi, najmä v otázke interpretácie súdobého impe-